

Úvod do kvalitativního šetření

Mgr. Gabriela Šimková
gsimkova@phil.muni.cz

23. 5. 2013, Pedagogická fakulta MU

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2008)

Základní charakteristiky kvalitativních výzkumů (Creswell, 2009):

- **Přirozené prostředí.** Výzkumníci zkoumají lidi v prostředí, ve kterém informanti zažívají zkoumané problémy/jevy
- **Hlavním výzkumným nástrojem je sám výzkumník.** Výzkumníci sbírají data o chování participantů prostřednictvím pozorování chování, studium dokumentů, hloubkové rozhovory.
- **Více zdrojů dat.** Kvalitativní výzkumníci využívají kombinace metod.
- **Induktivní logika výzkumu.** Kvalitativní výzkumníci tvoří kategorie a kódy „zezdola nahoru“ – organizováním a kategorizováním pozorovaných jevů (kategorie nejsou předem dány, ale vyplývají ze zjištění výzkumníků).

Základní charakteristiky kvalitativních výzkumů (Creswell 2009):

- **Významy určují účastníci výzkumu.** Výzkumníkovi jde o to pochopit, jaké významy věcem a jevům přiřkládají účastníci výzkumu.
- **Plán výzkumu se vyvíjí v průběhu zkoumání.** Na rozdíl od kvantitativního šetření, v kvalitativním výzkumu nebývá plán sběru a analýzy dat předem znám.
- **Role teorie.** „teoretické brýle“, kterými se výzkumníci dívají na realitu.
- **Výzkum je interpretativní.** Spíše než o analýze dat hovoříme v kvalitativním výzkumu o interpretaci.
- **Holistický přístup.** V kvalitativním výzkumu jde o vytvoření komplexního obrazu studovaného problému.

Role výzkumníka:

- neoddělitelný od výzkumného přístupu
- zásadním způsobem ovlivňuje výzkum
- ve zprávě o kvalitativním výzkumu by mělo zaznít:
  - Jaké má výzkumník předchozí zkušenosti s tématem a vztah k tématu?
  - Jaké má výzkumník vztahy s informanty a místem výzkumu?
  - Jaké prostředí bylo vybráno pro výzkum a proč? Jaké aktivity se děly po dobu výzkumu? Rušil výzkum tyto aktivity nebo probíhal na pozadí? Byly využity nějaké osoby pro vstup do prostředí (tzv. gatekeeperi)?
  - Jaké etické problémy mohly vyvstat během výzkumu?

Výzkumný protokol

- záznamem o tom, jak probíhal výzkum
- tzv. field notes – terénní poznámky:
  - Popisné poznámky – jak vypadalo prostředí, kde se odehrával výzkum, jaké jsou charakteristiky participantů
  - Reflexivní poznámky – osobní myšlenky, spekulace, vztahy s participanty

Přednosti kvalitativního výzkumu	Nevýhody kvalitativního výzkumu
Získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu.	Získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci.
Zkoumá fenomén v přirozeném prostředí.	Je těžké provádět kvantitativní predikce.
Umožňuje studovat procesy.	Je obtížnější testovat hypotézy a teorie.
Umožňuje navrhovat teorie.	Analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné etapy.
Dobře reaguje na místní situace a podmínky.	Výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.
Hledá lokální příčinné souvislosti.	
Pomáhá při počáteční exploraci fenoménů.	

Cíle

Problémy

Otázky

Od čeho začít?

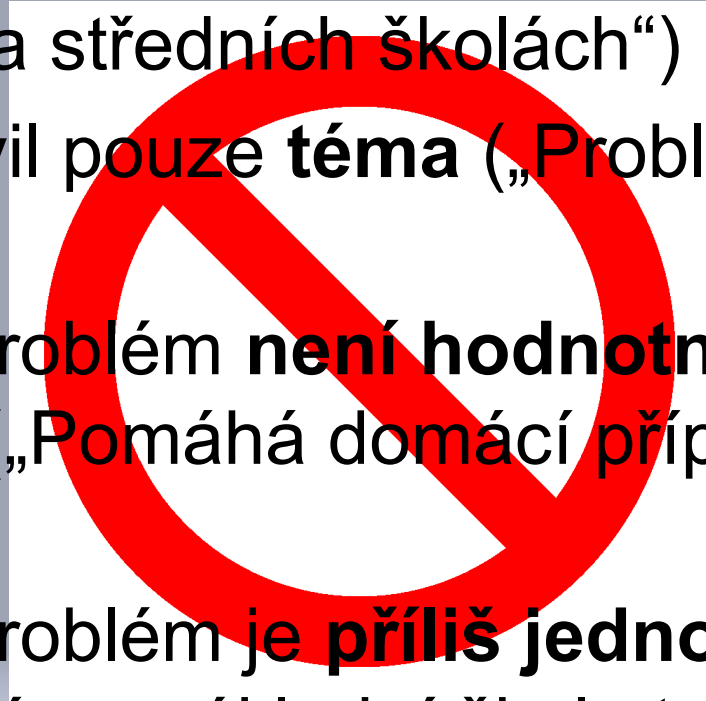
Výzkumný problém:

Stanovení dobrého výzkumného problému vyžaduje určitou zkušenost, přehled, „dozrávání“ a dobrou orientovanost výzkumníka.

Časté chyby:

- ✓ Příliš **široké** vymezení („Otázky humanizace vyučování na středních školách“)
- ✓ Autor stanovil pouze **téma** („Problémové vyučování ve fyzice“)
- ✓ Výzkumný problém **není hodnotný** nebo smysluplný („Pomáhá domácí příprava rozvoji žáka?“)
- ✓ Výzkumný problém je **příliš jednoduchý**, triviální („Jsou učitelé na základní škole tvořiví?“)

Správná formulace:

„Úloha třídního učitele při stmelování kolektivu třídy.“

„Fyzická obratnost žáků v závislosti na vybavenosti tělocvičen.“

„Jaká je závislost mezi výsledkem přijímací zkoušky a úspěšností studia na vysoké škole?“

Stanovení výzkumných otázek:

- ✓ pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli
- ✓ ukazují cestu, jak výzkum vést

1. Jsou dostatečně široké.
2. Neptají se na četnost jevů.
3. Typicky popisuje, jak daný jev vnímají a prožívají lidé, kteří se jej účastní.

Jak na tvorbu VO:

„Vítají čeští učitelé změny související se zavedením Rámcového vzdělávacího programu?“

„Jaké postoje vyjadřují čeští učitelé ke změnám spojeným se zaváděním RVP?“

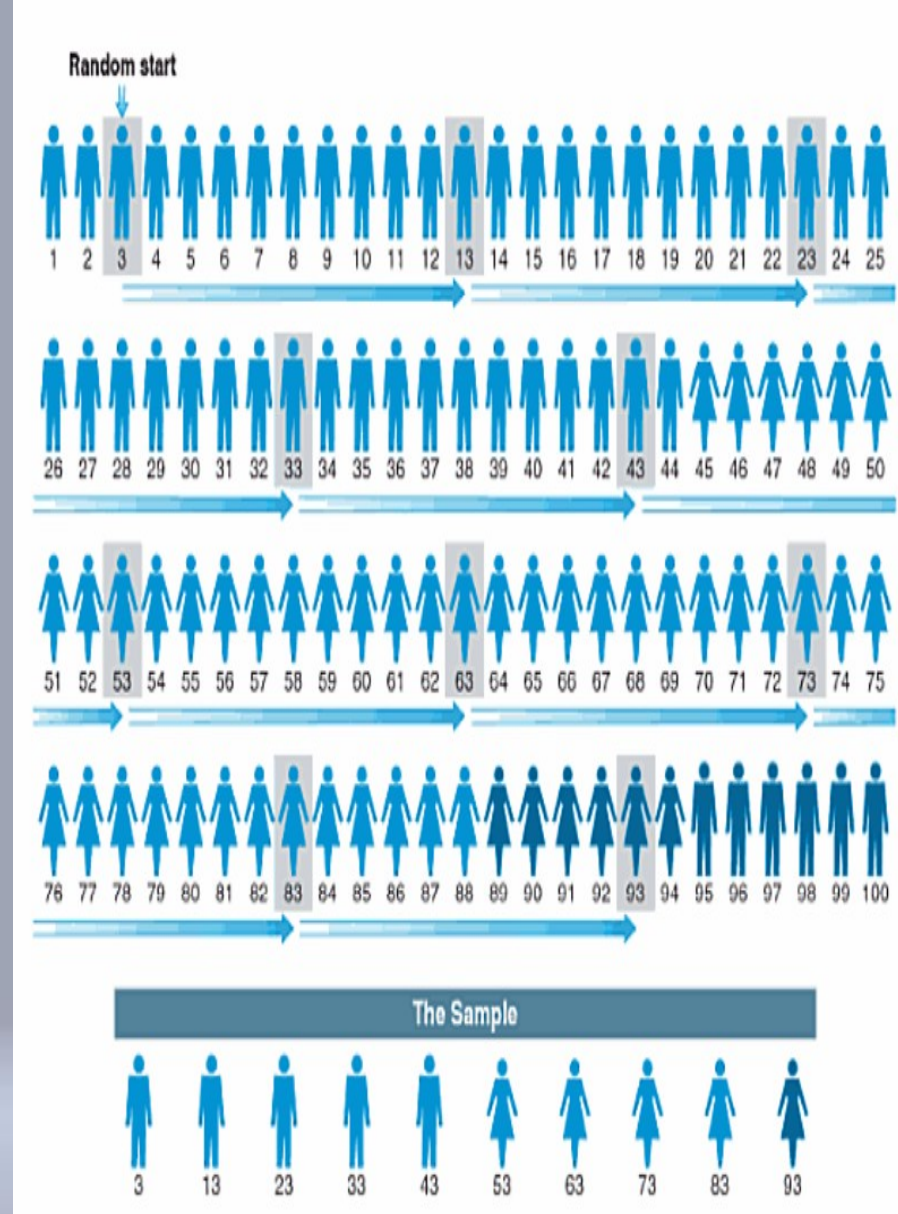
„Jaké jsou v současnosti výchovné problémy v rodině?“

„Jak identifikují a vnímají pracovníci pedagogicko-psychologických poraden výchovné problémy v současných rodinách?“

Výběr vzorku:

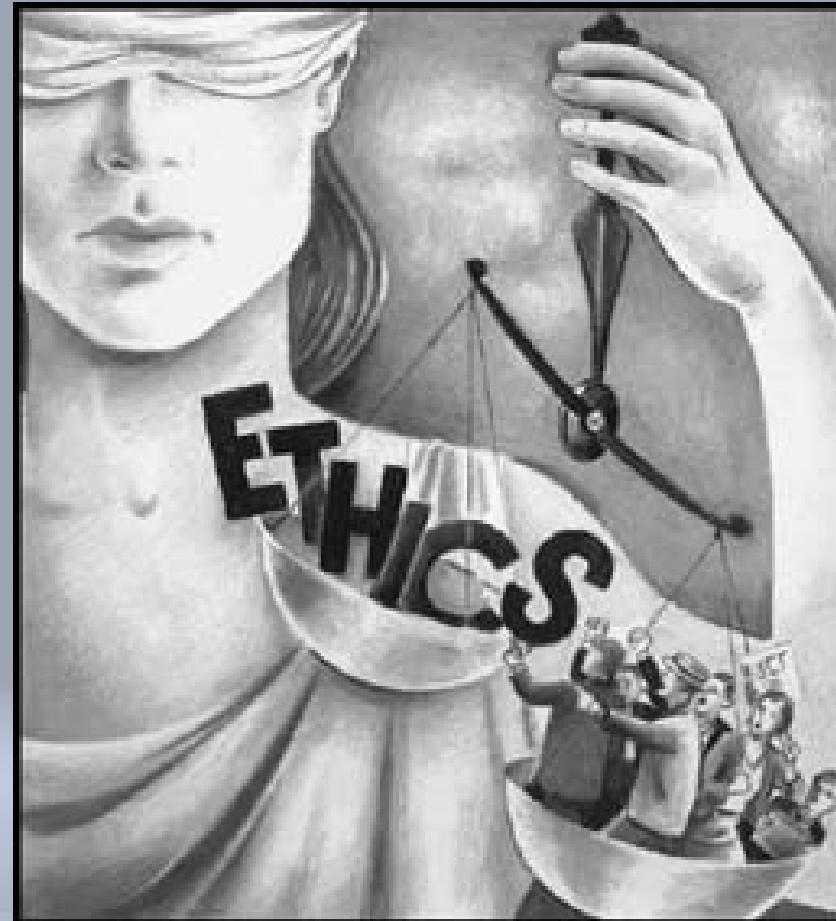
- ✓ záměrný – rozsah se neurčuje statisticky, ale řídí se saturací
- ✓ Podmnožinou je kumulativní výběr (snow ball technika)
- ✓ výběr extrémních případů X výběr případů s dobrou reputací

Etické otázky kvalitativního výzkumu:

- ✓ Soukromí
- ✓ Informovaný souhlas
- ✓ Emoční bezpečí

Projekt kvalitativní studie (Hendl, 2008):

- ✓ **Úvod** (oblast výzkumu, definice pojmů)
- ✓ **Přehled literatury** (Studie uskutečněné v minulosti a v současnosti)
- ✓ **Účel výzkumu a výzkumné otázky**
- ✓ **Metodologie** (Plán výzkumu, výběr účastníků, metody získávání dat, pilotní studie, analýza dat, časový plán)

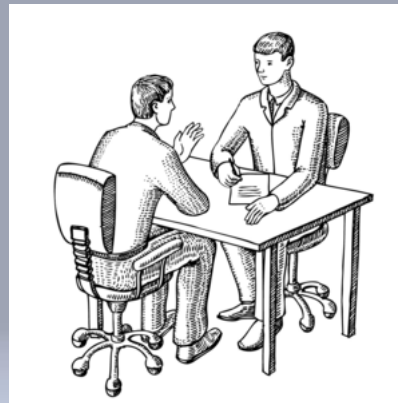
Kvalitativní rozhovor:

(strukturovaný otevřený rozhovor, rozhovor s návodem, neformální rozhovor, fenomenologický rozhovor, narativní rozhovor, epizodické interview, skupinová diskuse)

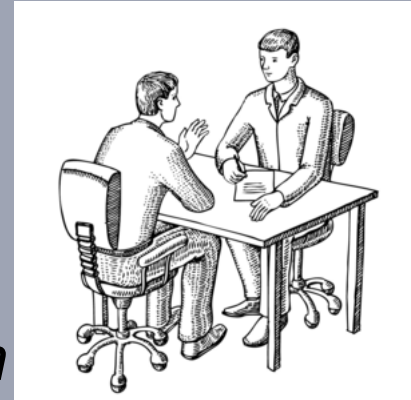

- ✓ **Typy dat:** přepis z rozhovorů, fotografie, audio a videozáznamy a osobní komentáře
- ✓ **Sběr dat:** naslouchání vyprávění, kladení otázek a získávání odpovědí.
- ✓ **Forma:** rozhovory (nestrukturované a polostrukturované), dotazníky (strukturované rozhovory), škály a testy.

„Vedení kvalitativního rozhovoru je umění i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“

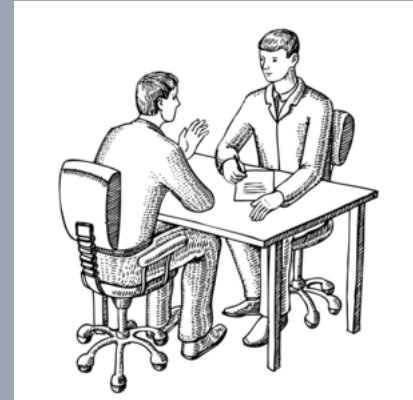

Typy otázek:

- ✓ **otázky o zkušenostech nebo chování** (týkají se zpovídané osoby, jde o otázky typu: *Kdybych byl neustále pohromadě se zpovídanou osobou, co bych viděl, že dělá?*)
- ✓ **o názorech a hodnotách** (objasňují, co si lidé myslí o světě, jaké mají cíle, záměry, touhy a hodnoty: *Co si myslíte? Jaký je váš názor na...? Co byste si přál?*)
- ✓ **o pocitech** (snaží se poznat reakci lidí na jejich zkušenosti a prožitky. Získáváme emotivní odpovědi, na to co se stalo: *Co tedy cítíte?*)

Typy otázek:

- ✓ o **znalostech** (mají objasnit, co subjekt zná, jde o fakta případu.)
- ✓ o **vnímání** (zjišťují, co dotazovaný viděl nebo slyšel: *Na co se vás vedoucí zeptal, když jste se s ním setkal?*)
- ✓ otázky **demografické** a kontextové (identifikace jedince - věk, vzdělání, plat, práce)

Zásady vedení interview:

- 1) Zajišťujeme **důkladnou přípravu** a nácvik provedení rozhovoru.
- 2) Účel výzkumu určuje celý proces interview.
- 3) V interview máme vytvořit **rámec**, v němž se bude moci dotazovaný vyjadřovat pomocí svých vlastních termínů a svým vlastním stylem.
- 4) Vytváříme **vztah vzájemné důvěry**, vstřícnosti a zájmu. Jsme citliví k pohlaví, k věku a kulturním odlišnostem dotazovaného.

Zásady vedení interview:

- 5) Při přípravě a provedení rozhovoru si uvědomujeme, že **otázky v rozhovoru nejsou totožné s výzkumnými otázkami.**
- 6) Otázky **formulujeme jasným způsobem,** kterému dotazovaný rozumí.
- 7) Klademe **vždy jenom jednu otázku.**
- 8) Otázky doplňujeme **sondážními otázkami**

Zásady vedení interview:

9) Dotazovanému dáváme jasně na vědomí, jaké informace požadujeme, proč jsou důležité a jak interview postupuje.

10) **Nasloucháme pozorně** a odpovídáme tak, aby dotazovaný poznal, že o něj máme zájem. Necháváme dotazovanému dostatek času na odpověď.

11) Udržujeme si **neutrální postoj** k obsahu sdělovaných dat. Sbíráme data, ale neposuzujeme osobu.

12) Jsme **pozorní a citliví** k tomu, jak je dotazovaný rozhovorem ovlivněn a jak odpovídá na různé otázky.

Zásady vedení interview:

13) Zohledňujeme **časové možnosti** dotazovaného.

14) Jsme **reflexivní**, sebekriticky monitorujeme sami sebe.

15) Po rozhovoru **kompletujeme a kontrolujeme** své poznámky, jejich kvalitu a úplnost.

+

-

návratnost rozhovorů je velmi vysoká

dobré porozumění zkušenosti a hloubkový popis případů

umožňuje navrhnout teorie

umožňuje studovat procesy

hledá lokální příčinné souvislosti

velice obtížné

svěřovány pouze do rukou profesionálů

potíže se zobecňováním výsledků

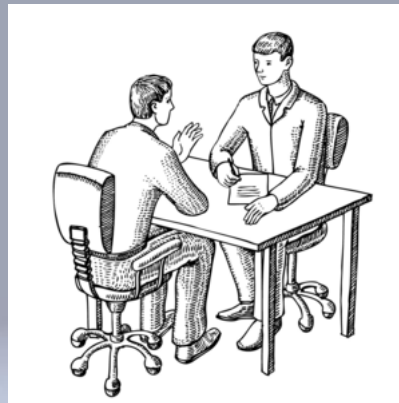
Analýza i sběr dat jsou časově náročné.

Výsledky jsou snadno ovlivnitelné výzkumníkem

Pozor na!

- 1) Srozumitelnost otázky
- 2) Jednoznačnost otázky
- 3) Psychologická přijatelnost
- 4) Formulaci
- 5) Neverbální projevy

Typy rozhovorů:

- ✓ Nestrukturovaný rozhovor
- ✓ Polostrukturovaný rozhovor
- ✓ Focus Group

Pořadí otázek

- Je vhodné postupovat od jednoduchých otázek ke složitějším.
- Po úvodních otázkách nastávají otázky pro respondenta bezproblémové či zajímavé.
- Dále otázky náročné a nejtěžší.
- V závěru sociodemografické otázky.

Vhodné tipy

- Neustále kontrolujte.
- Rozdělte si téma do jednotlivých tematických úseků.
- Vyzkoušejte si vést rozhovor nanečisto.

Kde získat více informací?

- DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha : Karolinum, 2000.
- GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno : Paido, 2000.
- MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha : Grada, 2006.
- ŠVAŘÍČEK, Roman & Klára Šed'ová. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha : Portál, 2007.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum. Praha : Portál, 2008.

Děkuji za pozornost.

Mgr. Gabriela Šimková

Lektorka informačního vzdělávání CEINVE

gsimkova@phil.muni.cz